

- neyti 2008. (www.islenskan.is/Islenka\_til\_alls.pdf)
- Kirchmeier-Andersen, Sabine (2008): Hvad skal der blive af dansk? *Politiken*, 15. oktober, 2008.
- Málmörk. Álit um almennan málpolitikk.* Tórs-havn: Málstevnunevndin og Mentamálaráðið 2007.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket.* Stockholm: Kulturdepartementet 2002.
- Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpoli-tikk.* Oslo: Kultur- og Kyrkjedeparte-mentet 2008.
- ... men ordet. Rekommandationer fra Arbejdsgrup-pen for sprogpolitisk redegørelse.* Nuuk: Oqaasileriffik 2001.
- Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globa-liseringens tidsalder. Et forslag til strategi.* Os-lo: Språkrådet 2005.
- Sprog på spil. Et udspil til en danske sprogpolitik.* København: Kulturministeriet 2003.
- Sprog til tiden. Rapport fra sprogudvalget.* Køben-havn: Kulturministeriet 2008.
- Tandefeldt, Marika (2003): *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlings-program för svenskan i Finland.* Helsing-fors: Forskningscentralen för de in-hemska språken.
- Värna språken – förslag till språklag.* Stock-holm: Kulturdepartementet 2008.

## Hvad hedder *skärmsläckare*, *actionrulle* og *nakenfis* på dansk?

### Om den nye svensk–danske ordbog

Af Pernille Folkmann

#### Indledning

Den nysgerrige person, der slår op i Valfrid Palmgren Munch-Petersen og Ellen Hartmanns nu 50 år gamle *Svensk–dansk Ordbog* for at få svar på, hvad *skärmsläckare* (dansk: screensaver), *actionrulle* (dansk: actionfilm) og *nakenfis* (dansk: nogen person, især brugt om børn) betyder, får ikke svar på sine spørgsmål. Ordene er ikke med i ordbogen, hvilket er et udtryk for, at verden og følgelig det sprog, der beskriver den, har forandret sig meget på et halvt århundrede. Ud over *skärmsläckare*, *actionrulle* og *nakenfis* er heller ikke *loppis* (dansk: loppemarked), *dator* (dansk: computer) og *majla* (dansk: maile) med i ordbogen, for at tage nogle få andre

eksempler. Derimod kan man få at vide, hvad *forkarl* (dansk: (fragt)kusk), *simgördel* (dansk: svømmebælte) og *känselborst* (dansk: følehår) betyder. Det er ord, som alle kendetegner et ældre sprogbrug, og som er sjældent brugte i dag.

Oversættere, der oversætter fra svensk til dansk, danske studerende, der læser faglitteratur på svensk, ansatte i private og offentlige virksomheder med kontakter til Sverige er nogle eksempler på personer, der har behov for en stor svensk–dansk ordbog, der tager udgangspunkt i et moderne svensk sprog.

En sådan ordbog er under udarbejdelse ved Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL) i København. Redaktionen består af

ledende redaktør Kjeld Kristensen, seniorredaktør Else Bojsen, redaktør Liisa Theilgaard og denne artikels forfatter, redaktør Pernille Folkmann. Her i artiklen vil denne ordbog, *Svensk–Dansk Ordbog*, blive præsenteret nærmere.

### Ordbogsprojektets baggrund

Arbejdet med *Svensk–Dansk Ordbog* begyndte i 2004 som et pilotprojekt finansieret af den sprogpoltiske referencegruppe under Nordisk Ministerråd. I den indledende fase udarbejdede Kjeld Kristensen redaktionsreglerne. De består dels af retningslinjer for, hvordan ord udvælges til ordbogen, dels af regler for, hvilken type information ordbogsartiklerne skal indeholde. Derefter begyndte selve arbejdet med skrivning af artikler, og nu fem år senere er der skrevet ca. 46.000 ordbogsartikler. Værket forventes at indeholde ca. 50.000 opslagsord, når det engang er færdigredigeret (formentligt til efteråret 2009). Derefter følger et omfattende arbejde med at kontrollere, supplere og redigere ordbogs-databasen, inden værket kan udgives i bogtrykt form på Politikens Forlag. Hvis arbejdet følger planen, vil bogen udkomme engang i slutningen af 2010 eller begyndelsen af 2011.

Ordbogsprojektet koster et sted mellem fem og seks millioner kroner, penge der for størstedelens vedkommende kommer fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal. Også nordiske midler, fra Nordplus Sprog under Nordisk Ministerråd samt Nordisk Kulturfond, har gjort *Svensk–Dansk Ordbog* mulig.

### Hvem er ordbogen beregnet for?

Hvem ordbogen er beregnet for, er et spørgsmål, der er relevant på flere måder. Spørgsmålet har betydning for, hvilke ord,



Pernille Folkmann (f. 1973) er *cand.mag.* i dansk og arbejder som redaktør på *Svensk–Dansk Ordbog*. I sit studium har hun fokuseret på sproghistorie, dansk som andetsprog og sociolinguistik. Inden hun begyndte at arbejde på *Svensk–Dansk Ordbog*, arbejdede hun som adjunkt i dansk på Lunds Universitet. Hun er tosproget med dansk og svensk, da hun er vokset op i Sverige med danske forældre.

der skal indgå i ordbogen, og det har betydning for, hvordan ordbogsartiklerne er bygget op (fx i forhold til, hvilken type af information, der kommer med, og hvordan den bliver præsenteret). På DSL's hjemmeside står der i den korte præsentation af *Svensk–Dansk Ordbog*:

Målgruppen skal være bred og vil i sagens natur især omfatte danskere med behov for at få oplysninger om svenske ord og udtryk; det er, foruden en stor almenhed, danske indvandrere i Sverige, skoleelever, studerende, oversættere og ansatte i offentlige og private virksomheder med svensk-danske interesser.

Som det ses i præsentationen, er ordbogen først og fremmest tiltænkt danskere eller dansktalende, dvs. brugere med dansk som

modersmål. Det viser sig på flere måder, men mest konkret kommer det til udtryk ved, at den er alfabetiseret efter det danske alfabet og ikke det svenske. Forskellen mellem de to alfabeter handler om å'ets placering. I det svenske alfabet kommer å før ä og ö, mens det i det danske er placeret til sidst, dvs. efter æ og ø. Denne måde at alfabetisere på er tænkt som en hjælp for den danske bruger. Det er et punkt, som ordbogen kan blive kritiseret på, fordi den danske alfabetisering kan være en hindring for en svensk bruger, eller en dansk bruger, der er fortrolig med det svenske alfabet. Derfor skal der informeres tydeligt om denne alfabetiseringspraksis. Også på andre måder kan man se, at ordbogen mest er beregnet for dansk-talende, fx ved at information om udtale og bøjning kun gives ved det svenske opslagsord. Følgende artikel fra ordbogen behandler det svenske ord *potatis*:

**potatis**

[pu' tɔ:tis] *sb.* -en, -ar, -arna  
(*ofte med kollektiv betyd.*) kartoffel (*Solanum tuberosum*);

◇ *skala potatis* skrælle kartofler, *odla potatis* dyrke kartofler, *köpa potatis* hyppes kartofler;

**potatischips, potatisgratäng;**

**het potatis** (*ovfö.*) varm kartoffel;

**färsk potatis el. färskpotatis** nye kartofler;

**ha satt sin sista potatis** (*dagl.*) have gjort noget dumt el. forkert så man ikke må være med længere;

◇ *han måste betala sin gigantiska spelskuld, annars har han satt sin sista potatis*;

**plocka potatis** grave kartofler op; tage kartofler op;

**stekt potatis** brasede kartofler;

Inden jeg gør rede for indholdet i ordbogsartiklen, skal det understreges, at de artikler, der præsenteres her i teksten, ikke har fået deres endelige struktur og deres endelige format endnu. I den færdige trykte ordbog

vil de se anderledes ud, men de vil indeholde de samme informationer. I artiklen **potatis** gives der en ækvivalent: *kartoffel*. En ækvivalent er det målsprogsord (i dette tilfælde dansk), der i betydning, stil osv. svarer bedst til kildesprogsordet (i dette tilfælde det svenske opslagsord). Information om udtale og bøjning gives kun ved det svenske *potatis* og ikke ved ækvivalenten *kartoffel*. Det betyder, at en svensker, der bruger ordbogen, når vedkommende skriver en dansk tekst, bliver nødt til at supplere med en dansk ordbog for at få information om det danske ords bøjning. Brugeren skal også have et godt kendskab til dansk, da der ikke gives nærmere information om, hvordan de danske ækvivalenter bruges. I parentes foran ækvivalenten står der *ofte med kollektiv betyd.*; det henviser til opslagsordet *potatis*. Redaktionssproget, dvs. det sprog, som i ordbogen bruges til at give forskellige typer af information om et ords betydning eller anvendelsesmuligheder, er dansk. I artiklen gives tre sprogbrugseksempler, *skala potatis*, *odla potatis* og *köpa potatis*. Sprogbrugseksemplerne kan have citatliggende karakter, men i netop denne artikel er de meget korte og har mere karakter af faste forbindelser, dvs. de viser ord, der typisk forekommer sammen med opslagsordet. I artiklen er alle eksemplerne oversat til dansk, men det er ikke altid, de oversættes. Når de er gennemskuelige for en dansk bruger, oversættes de ikke. Det kan ses i artiklen **kämpig**:

**kämpig**

['cɛm:pig] *adj.* -t, -a

(*dagl.*) besværlig, drøj; ◇ *bon har haft en kämpig tid*;

Også på den måde tages der mest hensyn til en dansk bruger. Men hvis *Svensk-Dansk Ordbog* engang i fremtiden bliver udgivet

elektronisk på nettet, vil der være mulighed for at linke de danske ækvivalenter til *Den Danske Ordbog* (bind 1–6, 2003–2005), der vil udkomme som onlineordbog i den nærmeste fremtid. Det vil betyde, at *Svensk–Dansk Ordbog* i højere grad vil kunne bruges af svensktalende, da de dermed får information om de danske ækvivalenteres udtale og bøjning og bedre kan danne sig en opfattelse af ordenes konstruktionsmuligheder gennem den information, der gives i *Den Danske Ordbog*.

Redaktørerne arbejder så vidt muligt efter følgende princip: Spar på ækvivalenterne og prøv i stedet at finde dét danske ord, der bedst svarer til det svenske opslagsord. Færre ækvivalenter er tænkt som en hjælp til fx oversættere, der oversætter fra svensk til dansk, men gør det også nemmere for svensktalende at bruge ordbogen.

Efter at det på forskellige måder er vist, hvordan *Svensk–Dansk Ordbog* i højere grad henvender sig til danskere, kan man spørge: hvilke danskere? I indledningen til denne artikel nævnes oversættere, studerende og ansatte i offentlige og private virksomheder. Kendetegnende for flere af de omtalte brugere er, at de i langt de fleste tilfælde vil søge information om moderne svenske ord, og det er også meningen, at ordbogen først og fremmest skal være en ordbog over moderne svensk. Man kan også tænke sig, at ordbogen vil blive brugt i danskundervisningen i gymnasiet, hvor der i dag stadig læses norske og svenske tekster. Det kan også være ældre svenske tekster, der læses, og det har redaktørerne været bevidste om. Derfor er der også taget nogle ældre ord med; fx *dagakarlar* (dansk: daglejer) og *lemmalytt* (dansk: lemlæstet).

Brugeren skal være vant til at bruge ordbøger og kende de almindelige regler for,

hvordan ordbøger er bygget op. Fx skrives ordets bøjning ikke helt ud i tilfældet med *potatis*. Det forventes at brugeren ud fra informationen *-en, -ar, -arna* kan regne ud, at det hedder *potatisen* i bestemt form ental, *potatisar* i ubestemt form flertal og *potatisarna* i bestemt form flertal.

Som lydskrift bruges en modificeret form af IPA (international phonetic alphabet), og det er ikke ved alle ord, udtale angives. Der, hvor brugeren ud fra kendte korrespondanceregler mellem dansk og svensk udtale kan regne udtalen ud (fx ved substantivet *jacka* (dansk: jakke), verbet *mobba* (dansk: mobbe) og substantivet *gaffel* (dansk: gaffel)) angives udtalen ikke.

Når redaktørerne skønner, at brugeren måske ikke kender den danske ækvivalent, informeres der om dennes betydning inden for en parentes efter ækvivalenten; det kan ses i artiklen **påla**:

#### **påla**

*vb.* -r, -de, -t

pilotere (: ramme pæle ned i jorden for at forstærke underlaget for en bygnings fundament);

### **Hvilke ord skal indgå i ordbogen?**

Der findes ikke nogen orddatabase, der indeholder ca. 50.000 moderne svenske ord, der er interessante ud fra et dansk perspektiv. Med “interessante ud fra et dansk perspektiv” menes foruden ord, der er helt forskellige i de to sprog, også ord, der kan virke ens, men som i betydning, bøjning eller udtale er forskellige. Et eksempel på et ord, hvor bøjningen er anderledes, er substantivet *demokrati* (dansk: demokrati). I svensk er det et fælleskønsord og hedder i bestemt form ental *demokrat*, mens det i dansk er et intetkønsord og hedder i samme form *demokratiet*. Et eksempel på et ord, hvor udtalen

er anderledes, er substantivet *alternativ* (dansk: alternativ). I svensk kommer hovedtrykket på sidste stavelse [alternat'iv], mens det kommer på anden stavelse i dansk [al'ternativ]. Disse to ord, *demokrati* og *alternativ*, er meget almindelige i svensk, men de er også interessante, og dermed oplagte kandidater til ordbogen, på grund af forskellene i bøjning og udtale. Senere i artiklen vil jeg gøre rede for nogle ord, der ligner hinanden, men som betyder noget helt forskelligt.

Det har været nødvendigt at skabe en ny orddatabase, og det, vi har gjort i tilfældet med *Svensk–Dansk Ordbog*, er, at vi har taget udgangspunkt i en eksisterende stor svensk ordbog, nemlig *Nationalencyklopedins ordbok* (bind 1–3, 1995–1996), forkortet NEO, som indeholder omkr. 61.500 opslagsord. Da *Svensk–Dansk Ordbog* skal indeholde en del færre artikler, gennemgås alle ord i NEO, og ved hvert ord tages der stilling til, om det skal med eller ej. Afgørende for, om et ord kommer med, er på den ene side, hvor almindeligt det er i svensk, og på den anden side, om det er interessant ud fra et dansk perspektiv. Vi bruger følgende metode til at finde ud af, hvor almindeligt et ord er: Dels undersøger vi, om det findes i andre ordbøger, både svenske modersmålsordbøger og svensk–danske ordbøger, dels undersøger vi, hvor mange forekomster der findes af ordet i en stor svensk tekstbank (Språkbanken ved Göteborgs Universitet). Det sidstnævnte kaldes en frekvensundersøgelse eller en frekvensmåling. Nogle ord vil være oplagte, fx *potatis*, mens det for mange andres vedkommende er et skøn, om de skal med. Flere ord er ens i svensk og dansk, fx mange fremmedord. Hvis et svensk ord, ud over at det ligner det danske, også er sjældent i svensk, vil det højst sandsynligt ikke blive taget med i ordbogen.

## Hvad kendetegner ordbogsartiklerne i *Svensk–Dansk Ordbog*?

I præsentationen af *Svensk–Dansk Ordbog* på DSL's hjemmeside står:

Det er tanken at ordbogen skal oplyse bredt om svensk sprog sådan at den ikke blot kan løse brugerens specifikke problem med dette eller hint bestemte svenske ord eller udtryk, men også give den interesserede bruger yderligere oplysninger [om svensk sprog].

I den tidligere nævnte artikel **potatis** oplyses der bredt om svensk på flere måder. Ud over de tre korte sprogbrugseksempler *skala potatis*, *odla potatis* og *kupa potatis*, gives der i artiklen også to førsteledssammensætninger: *potatischips* og *potatisgratäng*. Både eksemplerne og førsteledssammensætningerne er tænkt som en hjælp til at få en bedre fornemmelse af opslagsordets betydning. Sidst i artiklen optræder en række forskellige typer af faste forbindelser. Det er grupper af ord, der typisk forekommer sammen, fx *bet potatis* og *färske potatis*, og de placeres sidst i ordbogsartiklen, når redaktøren mener, at de er ekstra interessante ud fra et dansk–svensk perspektiv.

Nogle typer af faste forbindelser er ens i dansk og svensk, og hvis redaktøren ikke vil fremhæve dem, men dog have dem med i artiklen, medtages de som sprogbrugseksempler. Det kan ses i artiklen **potatis**. Under nogle opslagsord, fx *eld*, *öga* og verbet *vara*, forekommer mange faste udtryk, og det er netop i medtagelsen af dem, at *Svensk–Dansk Ordbog* har sin største styrke. For netop forskellige typer af faste forbindelser kan skabe problemer i mødet mellem dansk og svensk. En anden måde, hvorpå der oplyses bredt om svensk, er, at der i artiklerne informeres om synonymer til opslagsordet. Det kan ses i

artiklen **nattduksbord**:

### **nattduksbord**

[ˈnat:øks-] *sb.* -et, -, -en

nattbord; **SYN** (*mindre alm.*) *nattygsbord, nattbord*

Det er interessant, at der findes et synonym til *nattduksbord*, der ligner den danske ækvivalent *nattbord*, nemlig *nattbord*. Synonymerne har også den funktion, at de skal hjælpe brugeren med at indkredse opslagsordets betydning. Informationen i parentesens *mindre alm.* er en forkortelse for *mindre almindeligt* og skal forstås sådan, at de præsenterede synonymer ikke er lige så almindelige i svensk som opslagsordet.

### **Lumske ligheder og falske venner**

Noget, der er interessant i forskellen mellem svensk og dansk, er de ord, der ligner hinanden, men betyder noget helt forskelligt; fx betyder det svenske ord *glass* 'is' på dansk, og ikke 'glas', som man umiddelbart skulle tro. Disse lumske ligheder eller "falske venner", som de kaldes i sprogvidenskaben, gives der også information om i ordbogen. I *Svenske–Danske Ordbog* ser artiklen om *glass* således ud:

#### **glass**

[ˈglas:] *sb.*, *betydn.* 1: -en, -er, -erna, *betydn.* 2: -en, -ar, -arna

1. is (: dessertis); da. *glas* hedder *glas* på sv.;  
◇ *jordgubbar och glass, en härlig efterrätt* jordbær og is, en herlig dessert;

2. is (: ispind, isvaffel); ◇ *barnen fick var sin stor glass* · **glasskiosk**

Under betydning ét står "da. *glas* hedder *glas* på sv.". Det skal gøre brugeren opmærksom på, at det, som han/hun måske tror, at op-

slagsordet betyder på dansk, nemlig 'glas', i stedet hedder *glas* på svensk. Det behøver imidlertid ikke kun at handle om ord, der gennemgående betyder noget forskelligt som i tilfældet med *glass*, det kan også handle om delvis lumske ligheder, hvor der ikke er betydningssammenfald hele vejen igennem mellem opslagsordet og ækvivalenten. Det kan ses i følgende artikel:

### **originell**

[ˈɔriɡiˈnɛl:] el. [ˈɔriji-]; *adj.* -t, -a

original (: usædvanlig, kreativ); da. *original* (: oprindelig) hedder *ursprunglig* på sv.; ◇ *hon hittade en originell lösning på problemet*;

Efter ækvivalenten *original* står der "usædvanlig, kreativ" inden for en parentes. Det giver brugeren information om, hvilken betydning af det danske *original*, det er, som svarer til opslagsordet *originell*. Videre står der "da. *original* (: oprindelig) hedder *ursprunglig* på sv.". Det giver information om, at det danske ord *original* i betydningen oprindeligt hedder noget andet på svensk, nemlig *ursprunglig*.

I ordbogen vil der også være meget længere og på nogle punkter mere interessante artikler end fremvist her. Desværre kan ikke alt komme med i en artikel som denne, hvorfor fokus har været på nogle kortere ordbogsartikler, der skal vise nogle af de forskellige typer af informationer, man kan finde i *Svenske–Danske Ordbog*.

Den læser, hvis interesse er blevet vakt for alle de spændende og interessante forskelle, der er mellem svensk og dansk, må kigge nærmere i ordbogen den dag, den udkommer. Forhåbentlig vil brugeren få hjælp til at løse sit specifikke problem, fx hvad *skärmsläckare, actionrulle* og *nakenfis* hedder på dansk, men også, som det er intentionen, få lidt mere at vide om svensk.